

među

KONTEKST

Miroslav Radivojević

Pisac u totalitarnom sistemu

(Mihail Bulgakov, *Pismo vrhovnoj vlasti*, Službeni glasnik, Beograd 2012)

Nakon pobeđe boljševika u Oktobarskoj revoluciji i krvavog građanskog rata formirana je prva komunistička država u istoriji – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika. Celokupan javni i privatni život nove tvorevine obeležila je borba protiv unutrašnjih i spoljnih neprijatelja. U takvoj atmosferi o slobodi umetničkog i naučnog stvaralaštva nije bilo ni govora.

Imajući u vidu da životne okolnosti umetnika utiču na njegova ostvarenja, dobro je sagledati kakvi su pogledi Mihaila Bulgakova na doba u kome je živeo. Izdanje pred nama, koje se sastoji iz niza publicističkih tekstova, izveštaja, pisama, satiričnih članaka i dve autobiografije, uz detaljnu „Biografiju Mihaila Bulgakova“ i pogovor Nade Uzelac, „Nikad se ne upuštajte u razgovor s nepoznatim!“, upravo za cilj ima da čitaocu približi život autora i njegove poglede na društvo.

Već na samom početku čeka nas tekst „Izgledi za budućnost“, u kome Bulgakov, tada u belogardejskom taboru, proročki piše kako će Rusija platiti za „veliku socijalnu revoluciju“, te da će „deca možda, a možda i unuci“ tek dočekati neke svetlije dane. Iz Groznog, na početku svoje karijere publiciste, kao protivnik boljševika, on propagira borbu protiv „bolesti komunizma“, uvidjajući njenu „neophodnost“, ali žaleći zbog posledicama rata i nazatka svoje zemlje.

Ipak, stavljen pred svršen čin, pisac je promenio stranu, prihvatio režim, svoje snage usmerio na boljitak društva, a pesimizam zamenio optimizmom. U tom duhu on u „Renesansi trgovine“ živo opisuje Moskvu koja se menja, u „Zlatnim dokumentima“ pozitivno slika disciplinu i red koji je nova vlast donela, dok u „Korisnici lorda Kerzona“ u

potpunosti staje na stranu sovjetske vlasti u međunarodnom sporu oko ubistva diplomate Vorovskog, te kao dopisnik berlinskog lista *Nakanjunje* izveštava o protestima u Moskvi. U navedenim tekstovima on podržava borbu protiv pušenja na javnom mestu i prodavanja semenki na ulicama (što smatra znakom nazadnosti!), delatnost snaga reda, obnovu i izgradnju zemlje, a u „Povodom golotinje“ osudjuje nemoralnost kao vid protesta.

Tako, kritiku usmerava na mentalitet ruskog čoveka i probleme sistema. U „Nezasluženoj uvredi“, „Slučaju sa kupatilima“, „Progutanom vozu“, „Pustolovinama zidnih novina“ vidimo njegov društveni angažman, kao redaktora radničkih pisama u časopisu *Gurok*, gde, imajući uvid u propuste režima, satirično slika karakter socijalističkog društva i ljudi koji ga čine. Bulgakov se ovde, na bazi prepiske, bavi nizom problema, počev od odnosa mladih komunista prema inteligenciji, do zapostavljanja prosvete na račun zabave – ukidanje radničkih novina zbog bioskopskih predstava. Međutim, on ide i korak dalje dajući pouke i savete: u slučaju kupatila na železničkim stanicama, ukazuje, sa stanovišta svog lekarskog poziva, na neophodnost kupanja toplom vodom, dok, zbog ukidanja radničkog voza iz mera štednje, oštro kritikuje nemarnost i neštedljivost kod drugih vozničkih linija, mnogo manje potrebnih od navedene. U tom smislu, njegovu prepisku možemo smatrati važnim izvorom za društvenu istoriju doba u kome je živeo, ali i bitnu stavku u njegovoj biografiji i socijalnom angažmanu.

Pored publicističkog rada, književnosti, pozorišnog rediteljstva, „Prestonica u beležnici“ i „Crvena zastava“, u kojima se Bulgakov pojavljuje kao umetnički kritičar i istoričar amater, otkrivaju nam još neka od mnogobrojnih interesovanja multitalentovanog „doktora“. Bulgakov negativno ocenjuje umetnička dostignuća futurista, podvrgavajući satiri „biomehanizam“ nasuprot „pravoj“ umetnosti ruske opere i predstave *Hugenoti*. Sa druge strane, u „Crvenoj zastavi“ daje kratak prikaz borbe Pariske komune 1871, pokazujući time (možda ne i iskreno) privrženost delu i istoriji socijalističkog pokreta.

Ipak, nemirni duh i mašta piscu nisu davali mira. Naime, kada je sovjetska država, naročito posle dolaska na vlast Staljina, zavela oštru kontrolu nad celokupnim umetničkim i naučnim životom države, Bulgakov se nije libio da podvrgne satiri društvo koje ne brine o inteligenciji kao „buržoaskom elementu“ („Prestonica u beležnici“), karakter nove elite, njeno bogaćenje i neznanje („Renesansa trgovine“, „Šprehen zi došč“), poltronstvo u duhu novog

poretka („U teatru Zimina“), ali i tabu temu - čistke, tj „priznavanje krivice“ u policijskom sistemu SSSR („Red s grižom“).

Bez obzira na pseudonime, od kojih je najkarakterističniji Tuskarota,¹ objavljivanje u inostranstvu, karikaturalno izražavanje i neimenovanje likova, vlast je ušla u trag Bulgakovu. Njegove predstave su skidane sa repertoara, dela zabranjivana, dok je on sam gubio poslove i mesta u kulturnim udruženjima.² U beznadežnom položaju, na rubu egzistencije, u trenutku kada se činilo da gubi tlo pod nogama, napisao je „Pismo vrhovnoj vlasti“, upućeno „drugom Staljinu“. Ponosno i hrabro, iskazao je svoje mišljenje o stanju društva i poziciji u kojoj se nalazi, tražeći od svemoćnog generalnog sekretara Partije jedne od dve solucije: odlazak iz zemlje ili dobijanje posla koji bi mu omogućio opstanak.

Vlast, koja se već suočila sa samoubistvima Andreja Sobolja (1925) i Vladimira Majakovskog, neposredno pre pisma Bulgakova, očigledno nije smela da dozvoli da još jedno poznato ime sovjetske literature oduzme sebi život. Usledio je Staljinov poziv i Bulgakov je „volšebno“ počeo dobijati poslove...

Vratimo se na pitanje sa početka, da li okolnosti u kojima autor živi mogu uticati na njegovo stvaralaštvo? Na osnovu svega napisanog, zaključili bi da mogu, katkad ne samo na dela, već i na samu mogućnost bavljenja umetnošću. U tom smislu za analizu Bulgakovog književnog opusa trebalo bi da *dopremo* do pisca u njegovoj realnoj biti, „do stvarnih, životnih prilika“, koje ipak najbolje „izranjaju iz njegove epistolarnе i dnevničke zaostavštine“.³

¹ Pisac je upoređivao svoj položaj sa indijanskim plemenom u SAD.

² Sve ovo postalo je naročito očigledno 1929, kada je Staljin negativno ocenio jedan njegov pozorišni komad.

³ Nada Uzelac, *Nikad se ne upuštajte u razgovor s nepoznatim!* u M. Bulgakov, *Pismo vrhovnoj vlasti*, 135-149.